

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนา

๔.๑ วิเคราะห์คุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษา พบว่า อุโบสถในพระพุทธศาสนามีคุณค่าและความสำคัญต่อการสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนาให้มั่นคง และยั่งยืน เนื่องจากอุโบสถเป็นสถานที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ และเป็นที่บรรพชาอุปสมบทของเหล่ากุลบุตรที่เข้ามาสืบอายุพระพุทธศาสนา ยังเป็นสัญลักษณ์เป็นปูชนียสถานสำคัญของวัด และคุณค่าของอุโบสถ หากมองในด้านความสัมพันธ์ระหว่างอุโบสถกับชุมชนแล้ว เป็นจุดศูนย์รวมของจิตใจให้แก่ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา

ขณะเดียวกัน อุโบสถยังเป็นงานที่ทรงคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม เพราะการก่อสร้างจะเน้นรูปทรงและการตกแต่งอย่างวิจิตรสวยงาม บ่งบอกถึงภูมิปัญญาของช่างที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดทางด้านปรัชญาธรรมได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้พบรูปแบบคติความเชื่อที่สอดแทรกไว้ในส่วนต่างๆ ของอุโบสถ

อุโบสถยังจัดเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าเพราะภายในอุโบสถจะมีองค์พระประธานตั้งประดิษฐานอันเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของพุทธองค์ และอุโบสถยังใช้ประโยชน์ในทางการศึกษา การเรียนรู้ การนำไปใช้ และการลงโทษผู้กระทำความผิด อุโบสถยังใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีอุปสมบทซึ่งเป็นการสร้างศาสนทายาท ผู้ซึ่งทำหน้าที่ในการสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนา และอุโบสถยังเป็นสถานที่สืบทอด อนุรักษ์ พัฒนาภูมิปัญญาตามแบบวิถีชีวิตชุมชนของแต่ละท้องถิ่น และยังได้สอดแทรกคติธรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าไว้ให้ได้ศึกษาเรียนรู้

ในด้านของการแสวงบุญนั้น อุโบสถจัดเป็นสถานที่อันเงียบสงบ เหมาะแก่การปฏิบัติ การชำระล้างความผิด ชำระมลทิน และอุโบสถยังเป็นสถานที่สร้างความสามัคคีธรรม สร้างความปรองดองให้เกิดขึ้น เพื่อมิให้เกิดการแย่งชิงพื้นที่ซึ่งกันและกัน

หากมองคุณค่าของจิตรกรรมในฝาผนังของอุโบสถ จะพบว่า เป็นศิลปะที่สามารถมองเห็นได้อย่างเด่นชัด ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นในด้านของการกระตุ้นจิตใจ และประโยชน์ต่อสังคม คุณค่าของจิตรกรรมบนฝาผนังอุโบสถจึงสร้างขึ้นด้วยความประณีต สวยงาม ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความอึ้งอัมโมใจในทางพระพุทธศาสนาจิตรกรรมบนฝาผนังอุโบสถ ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการใช้คุณค่าเพื่อการยกระดับจิตใจด้วยคติธรรมต่าง ๆ ที่จารึกไว้ ขณะเดียวกัน จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ มีการสอดแทรกวิถีชีวิตของชุมชนแต่ละท้องถิ่นไว้ ทำให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้จากหลักฐานการจารึกนั้น

คุณค่าด้านพระพุทธศาสนานั้น เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและคงอยู่ ทั้งนี้ จากความเชื่อที่ว่า การสร้างอุโบสถจะได้รับอานิสงส์ของบุญ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ที่บริจาคทรัพย์เพื่อการสร้างอุโบสถให้สำเร็จนั้น ได้ได้ปัญญาในการพิจารณา เล็งเห็นถึงประโยชน์และผลของบุญที่จะได้รับ จึงเป็นผู้ที่มีปัญญา พิจารณาเล็งเห็นโทษของความโลภ และเป็นการให้ทาน เพื่อสร้างบารมีให้แก่

ตนเอง ขณะเดียวกัน เป็นผู้ที่มิสัจจะ คือ มีการกระทำจริง พูดจริง ใจจริง เมื่อเล็งเห็นคุณประโยชน์ ชัดเจนแล้วลงมือทำจริง และมีจาคะ คือ การสละทรัพย์เงินทอง เพื่อสร้างอุโบสถ โดยลดความตระหนี่อัน สิ่งที่ขัดขวางการบริจาคทรัพย์เงินทอง อีกทั้ง มีความมุ่งมั่นที่จะสร้างอุโบสถให้สำเร็จโดยขจัดความ กระวนกระวายใจ ความท้อถอยลังเลใจให้พ้นไปได้

คุณค่าทางด้านความเชื่อ คือความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ทั้งนี้ ไม่ว่าตั้งแต่สมัย พุทธกาลจนกระทั่งสมัยปัจจุบัน ยังพบว่า มีการสร้างอุโบสถอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงให้เกิด ความสวยงามมากยิ่งขึ้น นั้นแสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนิกชนยังให้ความสำคัญและยังมีความเชื่อของ อานิสงส์ที่จะได้รับการร่วมสร้างอุโบสถ

คุณค่าทางด้านศิลปกรรม หมายถึง ศิลปะทางด้านฝีมือ สิ่งที่เป็นศิลปะ ศิลปกรรมใน อุโบสถยังมีคุณค่าด้านความงาม คือความงามในด้านศิลปกรรมที่บรรจงตกแต่งลวดลายรูปแบบต่าง ๆ ไว้นอกรอบอุโบสถ โดสมมติเอาเป็นแดนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เช่น ช่อฟ้า ใบระกาคันทวยหรือเชิงชาย ตลอดจนพญานาค และเสาที่เรียงรายอยู่ตามอุโบสถ ล้วนแต่บรรจงแต่งให้สวยงามด้วยศิลปะไทย เป็นงานด้านฝีมือของตระกูลช่างที่ชำนาญงานและแฝงไว้ปริศนาธรรม

๔.๒ วิเคราะห์ความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนา

อุโบสถในพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ เป็นสถานที่ รักษาสามัคคีของสงฆ์ เมื่อเกิดกิจขึ้นให้สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำกิจ เช่น การบวชนาค (อุปสมบทกรรม) การสวดปาฏิโมกข์ (อุโบสถกรรม) การบวราณา (บวราณากรรม) การมอบผ้ากฐินแก่ภิกษุสงฆ์ (กฐิน กรรม) การสร้างอุโบสถจึงเป็นบ่อเกิดแห่งการสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนา สร้างศาสนทายาทสืบทอดอายุของพระพุทธศาสนา เพราะหากไม่มีโรงอุโบสถ ก็บวชเป็นพระสงฆ์ไม่ได้ เมื่อขาดพระสงฆ์ ศาสนาจะไม่มีผู้รักษาโลก ขาดผู้คอยแผ่พรหมวิหารให้โลกร่มเย็นเป็นสุข ขาดสถานที่เพาะคนดี ผู้บวชเป็นพระสงฆ์จึงเป็นผู้ประพฤติเหมือนพรหม การสร้างอุโบสถจึงเท่ากับการสร้างวิมานสำหรับ พระพรหมเกิด การสร้างอุโบสถจึงเป็นสังฆทาน เพราะสร้างถวายสงฆ์และเป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก

อุโบสถมีความสำคัญต่อความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เนื่องจากฝาผนังของอุโบสถมักจะ มีจิตรกรรมฝาผนัง ภาพต่าง ๆ นั้น เป็นภาพเกี่ยวกับเรื่องราวชาดกในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ทศชาติ หรือพุทธประวัติ ภาพปริศนาธรรม ภาพมารผจญ ไตรภูมิแสดงโลกสวรรค์ ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ล้วนมี ความงดงาม ประณีตและแฝงด้วยคติธรรม อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างให้ได้รับรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และระเบียบแบบแผนในอดีตจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์แก่ชนรุ่นหลัง

อุโบสถมีความสำคัญต่อความเชื่อ ทั้งนี้ หากมองถึงการเข้ามาบวชของเพศชายจะแสดงให้เห็นว่า ยังมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกัน ญาติพี่น้อง บิดา มารดา ที่อนุญาติให้บวชย่อมเป็นผู้ที่ยังมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และในพิธีบวชนั้น ยังมีกฎระเบียบ ข้อห้ามต่าง ๆ ที่ห้ามมิให้สตรีเข้าไปในอุโบสถ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเคารพในสถานที่ว่าเป็นสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น จึงเป็นความเชื่อซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของอุโบสถ

อุโบสถมีความสำคัญต่องานศิลปกรรม ลักษณะของอุโบสถไทยในยุครัตนโกสินทร์ พบว่า มีการสร้างสืบต่อตามแบบของอยุธยาและสุโขทัย ซึ่งอุโบสถและวิหารอุโบสถเป็นแบบที่ก่อด้วย

อิฐฉาบด้วยปูนขาว เป็นห้องยาวมีปีกทั้งสองข้าง มีเสาใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผืนภายในเกลี้ยง ๆ หรือวาดเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังบานหน้าต่างตกแต่งหน้าบานด้วยงานศิลป์ หลังบานมีรูปแบบเขียนสีสดใส เพดานทาสีแดงหรือติดดาวปิดทองประดับกระจกสีขาว ศิลปกรรมจึงมีความงดงามและแฝงด้วยคติธรรม เช่น ช่อฟ้า เป็นเครื่องไม้สูงประดับอยู่บนนอกโก เป็นชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรมที่สร้างบนหลังคาอุโบสถ มีลักษณะรูปคล้ายหัวพญานาค ช่อฟ้าอุโบสถมีความหมายเกี่ยวพันกับพญานาค ครุฑ ส่วนบนของหลังคาอุโบสถ คือ หลักธรรมอันสำคัญยิ่งของการปฏิบัติ ๓ ข้อ คือ ศิล สมาธิ ปัญญา

อุโบสถมีความสำคัญต่องานสถาปัตยกรรม เพราะทำให้ทราบว่าศิลปะสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสถาปัตยกรรมแบบใด ได้รับอิทธิพลทางช่างมาจากแหล่งใด และองค์ประกอบมีอย่างไรบ้าง ซึ่งอุโบสถเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีศิลปะเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้น และช่างแต่ละท้องถิ่นจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้บ่งบอกถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้น ๆ ว่ามีเชิงช่างเป็นเช่นไร และกลุ่มช่างได้ขยายไปสู่ถิ่นใดบ้างแล้ว ขณะเดียวกัน ลักษณะของสถาปัตยกรรมของอุโบสถก็มีส่วนที่แตกต่างจากบ้านเรือนทั่วไป และยังเป็นอาคารที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากศาสนาคารอื่น ๆ และหากจะแยกแยะว่าศาสนาคารใดมีชื่ออย่างไร โดยดูจากโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมและการตกแต่ง ซึ่งอุโบสถนั้นนอกจากจะมีองค์ประกอบภายในตัวอาคารแล้ว ยังมีองค์ประกอบนอกอาคารอีก คือใบเสมา และสะดืออุโบสถที่ฝังลูกนิมิตลูกที่ ๙ อย่างไรก็ตาม วิวัฒนาการของสถาปัตยกรรมนั้นได้เกิดการผสมผสานระหว่างช่างพื้นถิ่นและช่างเมืองหลวง (กรุงเทพมหานคร) แม้จะมีรูปทรงคล้ายกับของเดิมอยู่บ้าง แต่ก็ได้เปลี่ยนไปเป็นบางส่วน ซึ่งทำให้เกิดความรู้ไม่โดดเด่นเหมือนของเดิม และเอกลักษณ์ก็เลือนหายไปจากของเดิม เมื่อดูแล้วทำให้ลดคุณค่าลงไปอย่างมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตามอุโบสถ ยังคงประโยชน์ในการใช้สอยในการทำกิจกรรมของสงฆ์ได้เหมือนเดิม และยังเป็นศาสนาคารที่มีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนา

อุโบสถมีความสำคัญต่องานด้านปฏิมากรรม ปฏิมากรรมที่พบได้คือพระประธานที่ประดิษฐานในอุโบสถ รวมถึงรูปปั้นผู้รักษาประตูทางเข้าหรือตรงบันได จึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงงานศิลปกรรมด้านปฏิมากรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยและแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ฉะนั้น ประติมากรรม อาทิ รูปปั้นของกุมารัมภ์ และราชสีห์ หากพิจารณาและศึกษาอย่างถ่องแท้แล้วจะพบถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และยุคสมัยของการปั้น